

Jan Hybel

Wyższa Szkoła Informatyki i Ekonomii TWP w Olsztynie

Tendencje i uwarunkowania migracji zagranicznych ludności w Polsce

Wstęp

Nieodłącznym elementem globalizacji i integracji są procesy migracji ludności. Migracje w Polsce rozwinęły się szczególnie po 1989 roku i po przystąpieniu Polski do UE. Problemy migracji są przedmiotem badań wielu dyscyplin, zarówno z perspektywy ekonomicznej, jak i demograficznej, politycznej oraz społecznej. Migracja oznacza zmianę miejsca pobytu mieszkańców danego kraju i może przybierać formę emigracji i imigracji. W ujęciu demograficznym migracja oznacza zmianę stałego miejsca zamieszkania i miejsca czasowego pobytu [Szczygielska 2013]. Według OECD migracja stała występuje, gdy osoba otrzymuje prawo stałego pobytu lub zezwolenie na pobyt stały [Murdoch 2011]. W zaleceniach ONZ migracje krótkookresowe dotyczą wyjazdów trwających od 3 do 12 miesięcy. W bazie Eurostat podawane są informacje o migracjach długookresowych (co najmniej 12 miesięcy).

Migracje są spowodowane głównie przyczynami ekonomicznymi, ale także politycznymi, rodzinnymi, religijnymi, zdrowotnymi oraz rozwojem turystyki. Wśród wielu teorii współczesnych objaśniających zjawisko migracji dominują dwa stanowiska: pierwsze, że o migracji decyduje zróżnicowanie płac i dochodów, a drugie akcentuje znaczenie sytuacji na rynku pracy, w tym wysoką stopę bezrobocia w kraju wysyłającym. W okresie transformacji systemowej migracje z przyczyn politycznych zupełnie straciły na znaczeniu. Swoboda przepływu osób w UE sprawia, że o emigracji w około 80% decyduje motyw zarobkowy [Kaczmarczyk 2006]. Ponadto w miejsce trwałej migracji zaczęły dominować wyjazdy osób na pobyt krótkookresowy. To utrudnia pełną analizę zjawiska migracji, bowiem nie jest łatwo ocenić, czy te wyjazdy mają charakter stały, czy tymczasowy.

Celem opracowania jest przedstawienie zmian wielkości emigracji z Polski i imigracji do Polski oraz identyfikacja uwarunkowań ekonomicznych decydujących o wyborze kraju docelowego. Podstawę analizy stanowią materiały wtórne, literatura przedmiotu oraz dane GUS i Eurostat. Procesy migracyjne wymagają ciągłego gromadzenia informacji i opracowywania analiz niezbędnych do postawienia diagnozy zjawiska i wypracowania skutecznej polityki migracyjnej. Pogłębione badania pozwalają określić nie tylko skalę i kierunki migracji, ale także jej skutki gospodarcze, demograficzne i społeczne.

Tendencje zmian i główne cechy oraz kierunki emigracji z Polski

Z emigracją wiążą się zarówno korzyści, jak i zagrożenia, a także koszty, które można analizować z punktu widzenia osób emigrujących, firm i całej gospodarki. Do potencjalnych korzyści dla emigrantów można zaliczyć zatrudnienie i wyższe płace, zdobycie nowych kwalifikacji, poznanie nowej kultury i języka, a dla gospodarki kraju wysyłającego: zmniejszenie bezrobocia, wiedzę i umiejętności powracających, transfery pieniężne z zagranicy oraz korzyści firm transportowych. Do potencjalnych zagrożeń należą: utrata młodych ludzi, osób o wysokich kwalifikacjach, wystąpienie braku specjalistów w niektórych dziedzinach, pogorszenie relacji między liczbą osób w produkcyjnym i poprodukcyjnym wieku, różne zagrożenia dla życia rodzinnego, wydatki na podróże i ryzyko związane z emigracją. Obecnie trudno jednoznacznie stwierdzić, czy emigracje są dla państwa korzystne, czy też powodują straty, głównie ze względu na zmieniającą się sytuację gospodarczą i zawężoną reprodukcję demograficzną zasobów pracy w Polsce i w wielu innych krajach. Część ekonomistów uważa, że zyski z migracji trafiają głównie do krajów przyjmujących, a nie wysyłających [Orłowski 2013]. Według GUS w 2014 roku poza krajem przebywało czasowo 2320 tys. Polaków (tab. 1).

W latach 2005–2014 liczba osób emigrujących czasowo z Polski zwiększyła się o 870 tys. osób, osiągając w 2014 roku 2320 tys. osób. Największa fala emigrantów była w latach 2005–2007. W następnych latach z powodu kryzysu gospodarczego zanotowano spadek liczby emigrantów, a od 2013 roku ponowny jej wzrost. Do zwiększenia emigracji (o 37,5%) przyczyniło się głównie wprowadzenie zasady swobodnego przemieszczania się ludności w ramach UE i otwarcie granic. Kierunki emigracji z Polski były początkowo zdeterminowane tempem znoszenia ograniczeń w dostępie do rynku pracy w poszczególnych krajach UE. Głównymi kierunkami emigracji pozostają kraje UE, które przyjęły 82% emigrantów. Najwięcej osób z Polski przybyło do: Wielkiej Brytanii, Niemiec i Irlandii, łącznie stanowi to 60,9% całej emigracji.

Tabela 1

Liczba emigrantów z Polski przebywających czasowo za granicą w latach 2005 i 2012–2014 [tys. osób]

Wyszczególnienie	2005	2012	2013	2014
Ogółem	1450	2130	2196	2320
Europa	1200	1816	1891	2013
UE	1170	1170	1789	1901
w tym:				
Austria	25	28	31	34
Belgia	31	48	49	49
Dania	19	23	25	28
Francja	44	63	63	63
Grecja	17	14	12	9
Holandia	43	8	103	109
Hiszpania	37	37	34	32
Irlandia	76	118	115	113
Niemcy	430	500	560	614
Szwecja	17	38	40	43
Wielka Brytania	340	637	642	685
Włochy	70	97	96	96
spoza UE	30	96	102	112
Norwegia	24	65	71	79

Źródło: GUS [2015c].

W latach 2012–2015 znacząco wzrosła liczba osób emigrujących do Niemiec (o 114 tys. osób), głównie ze względu na bliskie sąsiedztwo, niską stopę bezrobocia i duże zapotrzebowanie na pracę oraz wysokie płace. Należy również zauważyć znaczący wzrost liczby emigrantów z Polski do Wielkiej Brytanii, Norwegii, Włoch, Holandii i Austrii, natomiast spadek do Grecji i Hiszpanii, a od 2012 roku do Irlandii.

Z danych zestawienia w tabeli 2 wynika, że najwięcej osób emigruje z województw: opolskiego, podlaskiego i podkarpackiego.

Według badań GUS główną przyczyną emigracji, zarówno mężczyzn, jak i kobiet, była możliwość znalezienia zatrudnienia dającego wyższy zarobek niż w Polsce. Na tę przyczynę w 2014 roku wskazało 78,7% mężczyzn i 62,2% kobiet. Kolejnymi przyczynami były: łączenie rodzin i edukacja – 16,5% odpowiedzi mężczyzn i 30,8% odpowiedzi kobiet. Z wyżej wymienionych badań wynika, że z Polski emigrują głównie osoby z wykształceniem średnim (40,5%) i wyższym (22,8%) – tabela 3.

Tabela 2

Udział emigrantów w liczbie ludności według województw w Polsce w 2014 roku [%]

Województwo	Udział	Województwo	Udział
Dolnośląskie	6,2	Podkarpackie	8,4
Kujawsko-pomorskie	5,1	Podlaskie	9,1
Lubelskie	5,2	Pomorskie	5,9
Lubuskie	6,0	Śląskie	5,0
Łódzkie	2,9	Świętokrzyskie	5,0
Małopolskie	5,6	Warmińsko-mazurskie	7,5
Mazowieckie	2,8	Wielkopolskie	3,1
Opolskie	10,6	Zachodniopomorskie	6,3

Źródło: Jak w tabeli 1.

Tabela 3

Przyczyny emigracji Polaków w 2014 roku [%]

Rodzaj przyczyny	Mężczyźni	Kobiety
Praca	78,7	62,2
Edukacja	3,9	8,4
Leczenie	0,2	0,3
Sprawy rodzinne	12,6	22,4
Pozostałe	4,6	6,7

Źródło: GUS [2015a].

Emigracja osób o wysokich kwalifikacjach powoduje ubytek kapitału ludzkiego i jest szczególnie niekorzystna dla kraju w przypadku wyjazdów na pobyt stały, a w małym stopniu w czasowej i cyrkulacyjnej migracji. Poziom i dynamika migracji zagranicznej z Polski są stosunkowo niewielkie (tab. 4).

Tabela 4

Emigranci wymeldowani z pobytu stałego w Polsce w latach 2005 i 2014

Wyszczególnienie	2005	2014	2014/2005 przyrost [%]
	liczba osób		
Ogółem	22 242	28 080	26,2
w tym do Europy:	18 416	25 031	35,9
w tym:			
Wielka Brytania	3 072	7 392	140,6
Irlandia	405	1 196	195,3
Kanada	808	673	-32,7
USA	2 633	1 877	-28,7

Źródło: GUS [2015b].

Z przedstawionych danych w tabeli 4 wynika, że liczba emigrantów na pobyt stały w badanym okresie wzrosła o 25,2%, w tym najbardziej do Irlandii (o 195%) i Wielkiej Brytanii (o 141%), natomiast znacznie spadła do Kanady i USA, odpowiednio o 33 i 29%. Należy zaznaczyć, że statystyka GUS odnotowuje fakt wymeldowania z pobytu stałego w Polsce, a nie rzeczywistego opuszczenia kraju. Ponadto wzrost liczby emigrantów może wynikać z faktu, że po wejściu Polski do UE ujawniły się osoby pracujące zagranicą „na czarno”.

Tendencje zmian wielkości imigracji cudzoziemców do Polski

Wraz z wejściem Polski do UE i przyjęciem do strefy Schengen istotnie wzrosła atrakcyjność Polski dla cudzoziemców z byłego ZSSR jako kraju docelowego, a także tranzytowego do Europy Zachodniej.

Statystykę imigracji do Polski prowadzi wiele instytucji, m.in.: GUS, Eurostat, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Spraw Socjalnych, Urząd ds. Cudzoziemców. Najczęściej publikowane dane statystyczne są zaniżone z uwagi na istnienie imigracji cyrkulacyjnej i imigracji nielegalnej. Według zarejestrowanych oświadczeń liczba imigrantów tymczasowych zwiększyła się z 250,8 tys. w 2011 roku do 387,4 tys. osób w 2014 roku.

Z uwagi na brak pełnych danych o rzeczywistej imigracji w opracowaniu zostały wykorzystane informacje o liczbie imigrantów na podstawie zezwoleń na pracę (tab. 5).

Największe zainteresowanie polskim rynkiem pracy jest ze strony obywateli Ukrainy, Wietnamu, Chin i Białorusi. Liczba wydanych zezwoleń na pracę najbardziej wzrosła dla osób z Uzbekistanu (o 71%) i Ukrainy (o 41%), natomiast spadła dla osób z Chin, Wietnamu i Turcji.

Tabela 5

Liczba zezwoleń na pracę w Polsce wydanych w latach 2011–2014

Kraj	2011	2012	2013	2014
Ukraina	18 669	20 295	20 416	26 315
Chiny	5 854	3 247	2 089	2 133
Wietnam	2 504	2 302	2 230	2 369
Białoruś	1 725	1 949	2 004	1 834
Uzbekistan	619	958	948	1 060
Mołdawia	1 017	616	699	1 027
Indie	1 055	1 090	1 300	1 025
Turcja	1 187	1 063	967	689
Rosja	549	719	822	654

Źródło: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej.

Wśród zezwoleń na pracę dla osób z Ukrainy dominowali robotnicy wykwalifikowani i pracownicy do prac prostych w takich dziedzinach, jak rolnictwo, budownictwo i handel (w sumie 80,7%) oraz kadra kierownicza (14,8%), a w małym stopniu informatycy, lekarze, nauczyciele i artyści. To oznacza, że imigracja ze Wschodu spełnia obecnie głównie rolę komplementarną na polskim rynku pracy. Imigracja do Polski ma charakter czasowy, a w niewielkim stopniu na pobyt stały (tab. 6).

W analizowanym okresie liczba imigrantów stałych zwiększyła się o 31,7%, głównie z Wielkiej Brytanii i Irlandii. Spadek liczby imigrantów z Europy Wschodniej wynika głównie z tego, że znaczna ich część traktuje Polskę jako kraj tranzytowy. Zwiększający napływ imigrantów jest wynikiem wprowadzenia Karty Polaka, małego ruchu granicznego oraz ułatwień dotyczących obywateli z Europy Środkowo-Wschodniej.

Uwzględniając jednocześnie liczbę emigrantów i imigrantów, możemy ustalić wielkość salda migracji (tab. 7).

Tabela 6

Liczba imigrantów zamieszkałych na pobyt stały w Polsce w latach 2005 i 2014

Wyszczególnienie	2005	2014	2014/2005 przyrost [%]
	liczba osób		
Ogółem	9 364	12 330	31,7
Europa	6 906	10 049	45,5
w tym:			
Wielka Brytania	468	2 944	129,0
Irlandia	320	586	83,1
Kanada	303	235	-22,5
USA	1 289	1 059	-17,8
Ukraina	1 196	749	-37,4

Źródło: Jak w tabeli 5.

Tabela 7

Saldo emigracji i imigracji na pobyt stały w Polsce w latach 2005 i 2014

Wyszczególnienie	2005	2014	2014/2005
Ogółem osób	-12 878	-15 750	122,3
Do i z:			
Europy	-11 510	-14 982	129,4
Wielkiej Brytanii	-2 604	-4 448	170,8
Irlandii	-373	-610	163,5
Kanady	-505	-458	90,7
USA	-1 344	-818	60,9
Ukrainy	-1 181	-718	60,8

Źródło: Jak w tabeli 5.

Polska jest obecnie i w najbliższym okresie pozostanie krajem emigrantów, bowiem ich liczba przewyższa o 22,3% liczbę imigrantów. Szczególnie wysokie ujemne saldo migracji prz dotyczy przepływów między Polską a Wielką Brytanią i Irlandią. Tego typu sytuacja utrzyma się przez pewien okres, ale niezbyt długo, bowiem Polska zacznie odczuwać niedobór siły roboczej i skutki starzenia się społeczeństwa. W związku z powyższym będzie konieczne w najbliższym okresie znaczne zwiększenie liczby imigrantów nie tylko z Europy Wschodniej, ale także z Bliskiego Wschodu i Afryki.

Główne uwarunkowania zjawiska migracji ludności

W opracowaniu zostaną uwzględnione główne czynniki: poziom PKB na mieszkańca, wskaźnik zatrudnienia i stopa bezrobocia oraz średnie zarobki brutto w przedsiębiorstwach zatrudniających powyżej 10 pracowników.

Dane zestawione w tabeli 8 wskazują, że nadal utrzymuje się duży dystans w poziomie rozwoju między krajami starej UE i pozostałymi państwami członkowskimi. Im to zróżnicowanie jest większe, tym większy jest przepływ siły roboczej.

Drugim czynnikiem wpływającym na rozwój migracji jest sytuacja na rynku pracy w kraju emigracji i kraju docelowym. Aby ją ocenić, należy przeprowadzić

Tabela 8

Poziom PKB na mieszkańca według siły nabywczej w wybranych krajach UE w latach 2004, 2010 i 2014 (średnia UE = 100)

Kraje	2004	2010	2014
Najwyższy poziom			
Luksemburg	253	262	264
Austria	128	126	129
Szwecja	127	123	127
Holandia	129	130	127
Irlandia	143	128	126
Dania	126	128	125
Niemcy	116	120	124
Wielka Brytania	125	108	106
Najniższy poziom			
Bułgaria	35	44	47
Rumunia	35	51	54
Węgry	63	66	67
Łotwa	47	55	66
Polska	51	63	68

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Eurostat [2015].

Tabela 9

Wskaźnik zatrudnienia i stopa bezrobocia w wybranych krajach UE w latach 2004 i 2014 [%]

Wyszczególnienie	Wskaźnik zatrudnienia		Stopa bezrobocia	
	2004	2014	2004	2014
UE-28	62,9	64,3	9,2	10,9
Polska	51,7	60,1	19,1	9,8
Niemcy	65,0	73,4	10,5	5,4
Wielka Brytania	71,7	70,7	4,7	7,5
Dania	75,7	72,5	5,5	7,2
Holandia	73,1	74,3	5,1	6,8
Hiszpania	61,3	54,9	11,0	26,4

Źródło: Jak w tabeli 8.

analizę wskaźników zatrudnienia i bezrobocia w krajach przyjmujących i wysyłających. Kraje przyjmujące imigrantów charakteryzują w porównaniu z Polską znacznie wyższe wskaźniki zatrudnienia (tab. 9).

Przeciętna stopa bezrobocia w UE nieznacznie wzrosła, ale w krajach docelowej migracji była znacznie mniejsza w porównaniu do Polski i Hiszpanii. Dane przedstawione w tabeli 9 wskazują, że migranci napływają do krajów o wysokim wskaźniku zatrudnienia i i niskiej stopie bezrobocia.

Kolejnym równie ważnym czynnikiem emigracji jest dążenie do poprawy sytuacji materialnej i stopy życiowej. Jednym z jej wyznaczników jest wyższy poziom zarobków i płacy minimalnej oraz różnego typu świadczenia socjalne (tab. 10).

Od 2004 roku sytuacja dochodowa w nowych krajach UE uległa znacznej poprawie, ale nie na tyle, aby dorównać krajom bogatym. To zróżnicowanie w poziomie dochodów będzie istnieć pewnie przez wiele lat i pozostanie nadal jako główny motyw stymulujący rozwój zjawiska migracji. Do podobnych

Tabela 10

Średnioroczne zarobki brutto i płace minimalne w wybranych krajach UE w latach 2004 i 2012 [EUR]

Kraje	Zarobki brutto		Płace minimalne	
	2004	2012	2004	2013
Dania	46 122	56 820	–	–
Luksemburg	40 575	49 720	1 403	1874
Wielka Brytania	41 285	38 831	1 054	1 250
Holandia	37 900	45 916	1 265	1 469
Niemcy	38 100	43 125	–	–
Polska	6 230	11 396	175	393
Słowacja	5 706	10 947	148	338
Bułgaria	1 784	4 670	61	159
Rumunia	2 414	5 982	68	158

Źródło: Eurostat [2014], dostęp on-line http://Europa.eu/eurostat/population_statistic.

wniosków prowadzą również analizy przeprowadzane przez Ośrodek Badań nad Migracjami, wskazujące na ekonomiczny motyw współczesnej migracji [Małachowski 2010].

Podsumowanie i wnioski

Celem opracowania jest identyfikacja zmian skali zjawiska emigracji i imigracji oraz ich głównych uwarunkowań w okresie po akcesji Polski do UE. Na podstawie przeprowadzonej analizy można sformułować następujące wnioski:

1. Emigracja z Polski ma zasadniczo charakter zarobkowy, a jej główną przyczyną jest niekorzystna sytuacja na wewnętrznym rynku pracy, w tym wysokie bezrobocie. Rozmiary emigracji z Polski zarówno na pobyt stały, jak i czasowy znacznie wzrosły po wejściu Polski do UE. W ostatnich latach znacząco zmalała emigracja do Stanów Zjednoczonych.
2. Polska jest i będzie w najbliższym okresie krajem emigrantów, bowiem skala imigracji do Polski mimo wzrostu liczby emigrantów jest niewielka, a w stosunku do liczby ludności jest jedną z najmniejszych w Europie. Czynnikiem przyciągającym imigrantów do Polski jest głównie wyższy poziom zarobków niż w ich ojczystym kraju i możliwość tranzytu do Europy Zachodniej.
3. Oddziaływanie migracji na gospodarkę jest wielokierunkowe, zarówno korzystne, jak i niekorzystne, powoduje zmiany sytuacji na rynku pracy i w stosunkach demograficznych.
4. Wielkość migracji jest niedoszacowana, bowiem emigranci długookresowi się nie wymeldowują, a emigranci czasowi nie zgłaszają swoich wyjazdów oraz część imigrantów przebywa w Polsce nielegalnie.
5. Konieczne są zmiany w dotychczasowej polityce migracyjnej, polegające na wypracowaniu elastycznych, bardziej skutecznych jej instrumentów odpowiednich do zmieniających się obecnie warunków politycznych i ekonomicznych.

Literatura

- GUS, 2015a: *Badania aktywności ekonomicznej ludności*, Warszawa.
- GUS, 2015b: *Główne kierunki emigracji i imigracji na pobyt stały*, Warszawa.
- GUS, 2015c: Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski, Warszawa.
- KACZMARCZYK P., 2006: *Współczesne migracje zagraniczne Polaków – skala, struktura oraz potencjalne skutki dla rynku pracy*, Ośrodek Badań nad Migracjami, Wydawnictwo UW, Warszawa.

- KACZMARCZYK P., 2005: *Migracje zarobkowe Polaków w dobie przemian*, Wydawnictwo UW, Warszawa.
- MATKOWSKA M., 2015: *Procesy migracyjne w poakcesyjnej Polsce*, Prace i Studia 40, 1.
- MAŁACHOWSKI W., 2010: *Migracje we współczesnym świecie. Implikacje dla Polski*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa.
- MURDOCH A. 2011: *Emigracja lekarzy z Polski*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa.
- ORŁOWSKI R., 2013: *Uwarunkowania i skutki rozwoju migracji ekonomicznych w Unii Europejskiej w świetle wybranych teorii międzynarodowych*, Wydawnictwo UG, Gdańsk.
- SZCZYGIELSKA I., 2013: *Migracje zarobkowe kobiet i ich wpływ na funkcjonowanie rodziny*, Wydawnictwo UW, Warszawa.

Tendencies and causes of foreign migration in Poland

Abstract

The paper presents scale, dynamics and directions as well as main causes and effects of foreign migrations from Poland. It begins with the analysis of the scale of the emigration, followed by the analysis of the immigration of foreigners. The research was carried out in the years 2005–2014. While analysing the causes of migrations, the differences in the level of economic development and incomes as well as general situation on the labour markets in selected EU countries were studied. It is concluded that immigration to Poland is caused mainly by income level, while emigration results mostly from the level of unemployment in the country of origin.

Key words: labour market, migration, emigration, immigration